

5. Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΕΡΑΓΙΟΥ

**Ο δρόμος Λευκωσίας-Κυθραίας-Λευκονοίκου
Τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα**

Μπαίνοντας στη Κυθραία βρίσκεσαι στο Σεραγίο. Πρώτα σπίτια στην είσοδο: το αρχοντικό του Πετράκη του Χατζηλούκα, που πήρε σύζυγο του τη πρωτότοκη θυγατέρα του Νικολάτση του Καττάμη. Ένα ψηλό διώροφο σπίτι με μπαλκόνι όπου πλεκόταν ένα τεράστιο γιασεμί που ήταν φυτεμένο δίπλα στην εξώθυρα του ισογείου. Στην ίδια πλευρά του δρόμου στη συνέχεια, σαν δίδυμο, το διώροφο σπίτι που ήταν ο αστυνομικός σταθμός Κυθραίας. Στην άλλη πλευρά του δρόμου, πέραν από το γιοφύρι του ξεροποτάμου, το σπίτι του Αντώνη της Στρουθούς, ισόγειο τούτο. Στη συνέχεια το διώροφο σπίτι του Αντωνάτση του Γιοσηφή, το διώροφο σπίτι της Ναρής (της Αρμενούς) και το πελώριο αρχοντικό του Αρτίμπεη, πετρόκτιστο, που βλέπει στη Πλατεία. Στη γωνιά του δρόμου που προχωρεί προς τον Κεφαλόβρυσο το σπίτι του Ανδρέα του Μιχαλάτση (Κολόβαττου) και στην άλλη γωνία, της πλατείας το σπίτι και το κατάστημα του Γιώρκου του Κολόβαττου, του Πουλίκκα του Κολόβαττου, ο καφενές του Στυλλή του Κελαντωνή και το σπίτι του.

Στη συνέχεια στη βορεινή πλευρά της πλατείας το πανύψηλο Μέγαρο του Σεραγιού, που χρησίμευε επί Τουρκοκρατίας σαν Διοικητήριο και Προξενείο. (Αργότερα αγοράστηκε από τον Γιαννακό Αντρονίκου). Το καφενείο του Γιώργη του Χατζηκωσταντή, ψηλό - σαν εξέδρα - πλακοστρωμένο, με γιγάντιο κλήμα βέρικου σταφυλιού, στηριγμένο σε κολώνες στα άκρα της εξέδρας και σε σωλήνες που εκτείνονται σ' όλη τη Νότια και Ανατολική πλευρά, όπου βρίσκονται τα πέτρινα σκαλοπάτια που οδηγούν στο μεγάλο ηλιακό (που σκιάζεται με τη πελώρια κληματαριά) και το ευρύχωρο καφενείο. Από τη βορεινή θύρα του καφενείου έμπαινες σε αυλή και ανώγεια δωμάτια που στεγαζόταν το οδοντοίατρείο του Σοφοκλή Φραγγίδη και αργότερα ο Αθλητικός Σύλλογος Α.Ε.Κ., Κυθραίας. Κάτω από τη βεράντα κυλούν τα νερά του ποταμού που προχωρεί με σήραγγα κάτω από το δρόμο του Σεραγιού, προς τον πελώριο πλάτανο της πλατείας και με πέτρινο αυλάκι στο λάκκο του νερόμυλου ΚΟΡΩΝΑ.

Μεταγενέστερα κτίστηκαν στο δρόμο προς

τη Πλατεία Σεραγιού στη νότια πλευρά του δρόμου, μόλις περάσουμε το γιοφύρι του Ξεροποτάμου σχεδόν απέναντι στον Αστυνομικό Σταθμό το σπίτι του κου Χατζηδά (δασκάλου) με πετρόκτιστη τη πρόσοψη με βεράντα, με μεγάλο ημιυπόγειο και στη βόρεια πλευρά του δρόμου το σπίτι του γιατρού Ευέλθοντα Ιακωβίδη και στη συνέχεια το μεγάλο διώροφο οικοδόμημα του κ. Κανικλίδη με ευρύχωρο καφενείο με πιλιάρδο στο ισόγειο και ξενοδοχείο στο ανώγειο και το οδοντοίατρείο του κου Ιακωβίδη.

Μετά τη μεγάλη και ευρύχωρη πλατεία του Σεραγιού, που χρησίμευε για συγκεντρώσεις σε εθνικούς εορτασμούς και συλλαλητήρια κάτω από τη σκιά του γεροπλάτανου, κοντά στο πέτρινο βερκί του νερόμυλου Κορώνα, ήταν το κουρείο του Γιάγκου του Κολιού - γαμπρού του καφετζή Στυλλή του Κελαντωνή.

Το οίκημα τούτο συνδεόταν με τη πλατεία με ξύλινη βεράντα και ξύλινο γιοφύρι πάνω από το βερκί του μύλου. Εκεί, εκτός από τη χαλοδησιά του πλατάνου που οδηγούσε, κάτω από τη κούφια ρίζα του, στην υπόγεια σήραγγα κάτω από τη πλατεία στα υποστατικά του Αρμένη και του Αντωνάτση, ήταν και δεύτερη χαλοδησιά από την οποία ξεχειλούσε το νερό σχηματίζοντας ρωμαντικό καταρράκτη στο δεύτερο «καταράντι» του μύλου. Λίγο πιο πάνω, απέναντι από τη χαλοδησιά του Πλατάνου ήταν η «Τρύπα του Κορώνα», που άνοιγε κάθε Κυριακή, «ταξιμι» που εξανάγκαζε τον Κορώνα σε... Κυριακή Αργία.

Στη συνέχεια, στη νότια πλευρά του δρόμου του Σεραγιού ήταν το καφενείο του Αντώνη Βαφειάδη (Σιόρρη) που το ενοικίαζε και το εργαζόταν ο Ζαχαρής ο καφετζής (με μεγάλη πλακοστρωμένη υπαίθρια αυλή, που γέμιζε με θαμώνες τα απογεύματα κάτω από τη σκιά του γεροπλάτανου).

Μετά από τις αίθουσες του καφενείου του Σιόρρη ήταν το οίκημα της Π.Ε.Κ. και το κουρείο του Νίκου Σαββίδη, που ήταν και διανομέας των εφημερίδων και περιοδικών. Πιο κάτω η ταβέρνα του Φασουλλά με τα ευτράπελα

χιουμοριστικά ανέκδοτα, ένα από τα οποία ήταν «η λίρα του Μάντη».

Μετά από το γιοφύρι, κάτω από το οποίο περνούσε το Εμίρ Χαράι ένας πλάγιος δρόμος οδηγούσε στο συνοικισμό των Βερούδων και στη Καμάρα με το καφενείο του Δημοσθένη που ήταν και υπάλληλος - ζυγιστής - του Δημαρχείου.

Στην γωνία αυτού του δρόμου, στη πλατεία, που ο δρόμος του Σεραγιού προχωρούσε προς τους Μοργιάννηδες, ήταν το σπίτι και το μαγαζί του Αντώνη Βαφειάδη (Αρτζιατή) και στην αυλή το κουπάτικο του Κυριλλά, που με ξεχωριστή τέχνη έφτιαχνε γλάστρες, κουρελλούς αλοιφτούς για χαλλούμια και λάδια και μπόττες για νερό.

Στη συνέχεια το ιατρείο του Δρα Κυριακού, που αργότερα έγινε το Γραφείο του Συνδέσμου Λεμονοπαραγωγών Κυθραίας και Περιχώρων που διεύθυνε ο Γραμματέας Κλεάνθης Νικολάου (δάσκαλος), γεμάτο ψεκαστήρες και φάρμακα για τους ψεκασμούς των λεμονοδένδρων και ελαιοδένδρων.

Πιο πέρα, στη συνέχεια το σπίτι και το εμπορογραφείο του κου Γιώργου Λουκαΐδη (Λεβέντη). Το κρεοπωλείο του Αριστόδημου Μαλαού και το σπίτι του Μαρκαντώνη, πενθερού του κου Αριστόδημου. Στη συνέχεια το Γραφείο του Γεωργικού Βοηθού το σιδηρουργείο του κου Αντρέα Πίττα, το Ιατρείο και η ανώγειος κατοικία του Δρα Κώστα Κολλίτη (Κυριακίδη) και η κατοικία του Κωστή Μάντη, πιο πέρα (μεταγενέστερα) ο Κινηματογράφος Απόλλων. Στη συνέχεια η κατοικία του Γιωρκή του Φιλιππή και πιο πέρα ο συνοικισμός των Μοργιάννηδων.

Στη νότια πλευρά του δρόμου - μετά το γιοφύρι - η κατοικία του Κλείτα του Τσαγγάρη, το μαγαζί (παντοπωλείο) του Συμεού του Κλείτα και η κατοικία του με το μοδιστράδικο της συζύγου του κας Παντελίτσας. Ακολουθούσαν τα μαγαζιά του κου Αντώνη του Τσικκά, που τα ενοικίαζε σε τρίτους γιατί αυτός (πλούσιος μετανάστης) δούλευε την Εμπορική Λέσχη Λευκωσίας, έξω από την οποία, σε χώρο της Φανερωμένης, λειτουργούσε κάθε Παρασκευή το Γυναικοπάζαρο. Στα μαγαζιά του κου Αντώνη είχαν τα υποδηματοποιεία τους ο Κώστας της Χατζηελέγκωσους Παναγιώτη Γιασεμίδη - ο Αντρέας του Χατζηχριστόδουλου και ο Ανδρέας Ζαμπακκίδης (Ουστάς).

Στη γωνία, που αρχίζει ο δρόμος προς τη Χρυσίδα, ήταν το οινοπωλείο του Κώστα Μαλαού - που ήταν και Μουκτάρης του Αγίου Ανδρονίκου.

Μετά την εγκατάσταση του αειμνηστού Κώστα Μαλαού στην Αμμόχωστο όπου είχε παντρευτεί, το οινοπωλείο και παντοπωλείο περιήλθε στη διαχείριση του κου Αριστόδημου Μαλαού. Μετά τα μαγαζιά του Μαλαού, στην αρχή του δρόμου προς την Χρυσίδα ήταν το διπλόχωρο μαγαζί του κου Σάββα του Αλέτράρη. Στην αντίπεραν πλευρά του δρόμου προς τη Χρυσίδα, με πρόσοψη στο δρόμο του Σεραγιού προς το Λευκόνικο ήταν το σπίτι του Παπά-Μακρή που περιήλθε στη κυριότητα του Αρτέμου του Λούκα, που είχε δημιουργήσει λίγο πιο κάτω προς τον δρόμο της Χρυσίδας και χοιροστάσιο και ελαιοπιεστήριο.

Ακολουθούσε, στο κύριο δρόμο του Σεραγιού - το σπίτι (ανώγειο) του δασκάλου Γιάνκου Κωνσταντινίδη, που είχε εγκατασταθεί αργότερα στην Αραδίππου, και το διώροφο σπίτι του Μιχάλη του Λεφτερουδιού που περιήλθε αργότερα στη κυριότητα του γαμβρού του κου Χριστόδουλου Πέτσα.

«ΔΡΥΟΣ ΠΕΣΟΥΣΗΣ ΠΑΣΑ ΓΗ ΞΥΛΕΥΕΤΑΙ»

Μια άγρια χειμερινή νύκτα πριν από σαράντα-πενήντα χρόνια, ένας ανεμοστρόβιλος, που ερχόταν από τα βόρειοδυτικά, θρίσκοντας διέξοδο από το άνοιγμα της Πλατείας, έπεσε σαν σίφουνας πάνω στο ΓΕΡΟ-ΠΛΑΤΑΝΟ και περιστρέφοντας τον, ξάπλωσε στη γη το μισό πλάτανο με ένα πρωτάκουστο γδούπο που ξύπνησε τρομαγμένους τους περιοίκους.

Την επόμενη πρωία άρχισε η ξύλευση από τους γείτονες που κατέφθαναν με αξίνες, κουινές, φασούλες και κλαδευτήρια. Τη μερίδα του Λεόντος την πήραν οι καφετζήδες.

Ο άλλος μισός πλάτανος στεκόταν, θρηνολογώντας απελπισμένος. Για να συμπληρώσει το κενό, ο Αντώνης ο Ανθούλης ο καφετζής φύτεψε μια... κ α ρ υ δ ι ά, που με τις περιποιήσεις του άπλωσε κλώνους και κλωνιά καλύπτοντας τη γύμνια της Πλατείας που άφησε ο μισός γεροπλάτανος.

ΕΝΑ ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΟ ΠΡΩΪΝΟ ΣΤΗ ΠΛΑΤΕΙΑ

Κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας - σύμφωνα με τους ισχύοντες τότε κανονι-

σμούς - όλα τα καφενεία ήταν κλειστά. Από τις δέκα η ώρα άρχιζαν να καταφθάνουν στη ΠΛΑΤΕΙΑ του Σεραγίου και να διαμοιράζονται σ' όλα τα καφενεία οι θαμώνες από την ενορία της Αγίας Μαρίας, της Θεοτόκου, της Καμάρας και της Χρυσίδας. Αλλά και από τα Περίχωρα (Νέο Χωριό, Τραχώνη, Βώνη, Παλαίκυθρο και Έξω Μετόχι) και τις άλλες ενορίες της Κυθραίας (Άγιο Ανδρόνικο, Άγιο Γεώργιο, Χαρδακιώτισσα και Συρκανιά), είχαν εντευκτήριο στη Πλατεία Σεραγίου. Ήταν τόπος συγκεντρώσεως των χαρτοπαικτών. Τέτοιοι ήταν ο Τσιαττές από το Νιόχωρκο, ο Κιουμαλής από το Τραχώνη, ο Παναγιώτης Τσιώντας από το Παλαίκυθρο, ο Κωσταντής του Καραγιαννη από τη Βώνη (με φέσι) και άλλοι.

Παιγνίδια τους ήταν η πρέφα (απλή-τόπουζος-και Ρωσική), το 66 και το σκαμπίλι. Οι νεώτεροι ασχολούνταν με το... ραμί και το πόκερ. Αργότερα με τον κουγκά. Στου Κανικλιδη με τον μπιλάρδο και σε κάποιο ανώγειο δωμάτιο με το ...ζάρι (μπαρπούτι).

Η πλατεία του Σεραγίου ήταν κοσμοπολιτικό Κέντρο κατά τις Κυριακές (και τις μεγάλες γιορτές) όπου συγκεντρώνονταν οι διανοούμενοι (δασκάλοι, καθηγητές, κυβερνητικοί υπάλληλοι γιατροί) και συζητούσαν καθ' ομάδες διάφορα φλέγοντα θέματα τοπικού και γενικότερου ενδιαφέροντος.

Μια πολύ χαρακτηριστική λεπτομερεια στα ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΑ ΠΡΩΪΝΑ του Σεραγίου, που όλα τα καφενεία και τα άκρα του ασφαλτοστρωμένου δρόμου ήταν κατάμεστα από θαμώνες, ντόπιους και ξένους από τα περίχωρα και την Λευκωσία, ήταν η εμφάνιση μικρών παιδιών του Δημοτικού, όπου περιφέρονταν στη ΠΛΑΤΕΙΑ κρατώντας στα χέρια τους ορμαθούς από καθούρια δεμένα με γδέρματα της συκαμιάς ή σπάγγους και τα διαλαλούσαν για πώληση.

Οι ξένοι επισκέπτες, προπάντος οι χωραΐτες, τα αγόραζαν με πολλή όρεξη και προθυμία, προσφέροντας στους πιτσιρικούς ένα-δυό τριαράκια τη ~~η~~λωστή!

Έτσι αμείβονταν τα παιδάκια, που ξυπόλυτα και με ανασκουμπωμένα πάνω από τα γόνατα τα παντελόνια και μέχρι τους ώμους τα πουκάμισα ασχολούνταν με το μάζεμα των καθουριών μπήγοντας τα χέρια τους στις καθουρότρυπες, (προτού να κατασκευαστούν τα τσιμεντένια αυλάκια).

Άλλοι - οι δειλότεροι και μικρότεροι - έκο-

βαν ένα καλάμι το ξύζανε και άφηναν μόνο την κορυφή δένοντας την κόμπο και τοποθετώντας την άκρη του καλάμιού με τον κόμπο κοντά στη καθουρότρυπα σφύριζαν για να θγει ο κρυμμένος κάβουρας, να δαγκάσει με τις δαγκάνες του το κόμπο για να τον τραβήξει στη τρύπα του. Τότε το παιδί με μια απότομη κίνηση τινάζοντας το καλάμι έφερνε το κάβουρο κοντά του στην άλλη όχθη του ποταμού και με προφύλαξη τον τσάκωναν και τον έδεσαν στον ορμαθό· με τον τρόπο αυτό τσάκωναν μεγάλα καθούρια...

ΜΕΡΙΚΟΙ ΓΡΑΦΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΤΟΥ ΣΕΡΑΓΙΟΥ

A. Ο ΠΑΝΗΣ Ο ΟΥΤΣΕΝΚΕΣ

Ένας λεπτοκαμωμένος θρακοφόρος, μικρόσωμος, μα με δυνατή και διαπεραστική φωνή - ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΙΑΛΛΑΗΤΗΣ (ΤΕΛΛΑΛΗΣ). Τον βλέπω ακόμα μπροστά μου να διασχίζει τον κεντρικό δρόμο του Σεραγίου, από του Γιώρκου του Κολόβαττου μέχρι του Γιώργη του Χατζηκωσταντή, να υψώνει τη φωνή του ρυθμικά και να ειδοποιεί τους ενδιαφερόμενους θαμώνες των καφενείων, πως πρόκειται να ανοικιαστούν την ερχόμενη Κυριακή, στο καφενείο της ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ (του Παυλή του Λεφτέρη) από την Επιτροπεία του Ιερού Ναού της Φανερωμένης (Λευκωσίας) τα νερά (χαράγια) της Φανερωμένης. Ή τα νερά του Αγίου Ανδρονίκου (σε άλλη Κυριακή) στο καφενείο του Χρίστου της Χαραλάμπαινας... Ή ότι θα πουληθούν σε δημόσιο πλειστηριασμό στο καφενείο του Σιόρρη, στο Σεράγιο, τα κτήματα του τάδε από τον εντεταλμένο Κτηματολογικό Υπάλληλο, που ήταν υποθήκη στο δείνα έμπορο (τοκογλύφο)... Ή ότι θα επισκεπτόταν τη κωμόπολη ο Κυβ. εισπράκτορας για την εισπραξη των κτηματικών φόρων.

B. Ο ΚΥΡΙΟΣ ΠΛΕΡΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΣΟΥΜΗ (ΤΟ ΠΡΟΣΑΥΓΟ ΤΟΥ ΚΑΦΕΝΕ)

Ένας μικρόσωμος, κοκκαλιάρης, που στα νεανικά του χρόνια υπηρέτησε και δάσκαλος (άνευ προσόντων) στη Χάρτζια. Εκεί γνωρίστηκε με την πλούσια οικογένεια του Τσαγγάρογλου και κατάφερε να γίνει γαμπρός του Τσαγγάρογλου.

Λέγεται πως ο κος Πιερής του Γιασεμή για να πείσει τον κο Τσαγγάρογλου να του δώσει την κόρη του τον προσκάλεσε ένα Σαββατοκυριακό στη Κυθραία να γνωρίσει και το σπίτι του.

Ταξίδεψαν από τη Χάρτζια στη Κυθραία με γαϊδούρια. Όταν μπήκανε στη καταπράσινη Κυθραία με τα περβόλια της και τα νερά τα τρεχάτα του Κεφαλοβρύσου και πέρασαν την ενορία του Αγίου Ανδρονίκου και μπήκανε στην ενορία της Αγίας Μαρίνας, όπου ήταν και το σπίτι του δασκάλου, δείχνοντας με το χέρι του ο κος Πιέρος ένα μεγάλο περβόλι είπε στον μέλλοντα πενθερό του: Πούτου πενίμι τιν (τουρκιστί): Τούτο είναι δικό μου! Προχωρώντας πιο κάτω έδειξε άλλο περβόλι λέγοντας: Ότα πενίμιτιρ! (Κι εκείνο δικό μου!) Πιο κάτω δείχνει με το δάκτυλο άλλο μεγάλο λέγοντας: Ότα πενίμιτιρ! (Ο κος Τσαγγάρουλου παλιός πρόσφυγας της Μικράς Ασίας χρησιμοποιούσε πιο άνετα τα Τούρκικα). Στη πραγματικότητα είχε ένα μικρό περβόλι δικό του, κοντά στο σπίτι του στη περιοχή του νερόμυλου «Στέφανου». Έτσι έγινε το συνοικέσιο. Όταν παντρεύτηκε σταμάτησε και το δασκαλίκι.

Ο κος Πιερός ήταν και... χιουμορίστας χαρτοπαίκτης. Το αγαπητό του παιγνίδι ήταν το 66. Έπαιζε συνήθως με ξένους, Χριστιανούς και Τούρκους που ερχόντουσαν να αλέσουν στους μύλους του Σεραγίου (Κορώνα ή Στέφανο). Σαν «γραμματίζόμενος» έκαμνε και τον... γραμματικό στο παιγνίδι, που το έπαιζαν για ένα κεραστικό, για να περάσουν την ώρα τους... Όταν κάποιος θεατής καθόταν κοντά του για να παρακολουθήσει το παιγνίδι ο κος Πιέρος τού έλεγε: «Βλέπε και μη μιλάς!» γιατί ο Πιέρος αν δεν βγαίνει με το χαρτί, θγαίνει με... το κοντύλι! (Στα χρόνια εκείνα χρησιμοποιούσαν για γράψιμο - ακόμη και στα σχολεία την πλάκα (αθάκιο(και το κοντύλι).

Ήταν και ετοιμόλογος... ευφυολόγος! Μια μέρα περνούσε από το Σεράγιο καθαλλάρης σ' ένα γαϊδούρι. Είχε «προηγούμενα» με κάποιο θαμώνα του καφενείου του Στυλλή, που καθόταν στην άκρη του δρόμου... στη λιακάδα. Πλησίασε αρκετά κοντά στον άνθρωπο που ήθελε να εκδικηθεί. Σήκωσε το καμσίκι που κρατούσε στο χέρι και το κατέβασε με δύναμη στο κεφάλι του εχθρού του! Και συνέχισε το δρόμο του καλάλλα στο γαϊδούρι του. Ο άνθρωπος που κτυπήθηκε πήγε αμέσως στην αστυνομία και υπέβαλε μήνυση κατά του Πιέρου.

Ο αστυνομικός που συνάντησε σε λίγο τον κατηγορούμενο του ανέφερε για το παράπονο του μηνυτή. Ο Πιέρος είπε τότε στον αστυνομικό: «Γάδαρο ήθελα να κτυπήσω (εννοώντας το ζώο που ήταν καθαλλάρης) και γάδαρο εκτύπησα!» κύριε Τεουφήκ εφέντη! Και το

επεισόδιο έληξε με την επέμβαση του καφετζή και άλλων θαμώνων...

Γ. Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑ (ΑΜΕΡΙΚΑΝ ΜΠΟΥ) ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ

Ήταν ο... επίσημος ξεναγός! Περιφερόταν στο Σεράγιο - όπου ήταν και η κατοικία του - από καφενέ σε καφενέ, όταν γύριζε από την ασχολία του· ήταν περβολάρης· είχε ελαιόκηπους και λεμονόκηπους, όπου καλλιεργούσε κραμπιά, κουνουπίδια, ντομάτες, πάμιες, κολοκυθιές, κρεμμύδια, κουκιά και άλλα κηπευτικά. Μια ξεχωριστή και επιτυχημένη απασχόληση του ήταν τα... σπορόφυτα (λασάνια) ντομάτας, κραμπιών, κουνουπιδιών, μελιτζάνες, για δικές του καλλιέργειες, αλλά και για πώληση σε κηπουρούς της Μεσσαρίας Έλληνες και Τούρκους. Είχε συνάψει φιλικές σχέσεις με όλους αυτούς και τους κερνούσε πάντα στα καφενεία ή στις ταβέρνες. Ήταν και ο μεσίτης στις αγοροπωλησίες ζώων (βωδιών, δαμαλιών και αιγοπροβάτων) για σφαγή από τους χασάπηδες της Λευκωσίας. Γνωρίστηκε με πολλούς ξένους και έγινε ο καλύτερος και προθυμότερος πληροφοριοδότης και ξεναγός και πρόσφερε φιλοξενία και φιλία σε πολλούς επισκέπτες ο αείμνηστος Κυριάκος του Λούκα.

Ήταν πολύ πονόψυχος άνθρωπος. Παντρεύτηκε την Μαρτίσα, την τέταρτη θυγατέρα του Αντωνάτση του Γιοσηφή. Δεν έκαμε δικά του παιδιά. Πήρε αναγιωτή - και την υιοθέτησε - την Νελλίτσα, κόρη της κουνιάδας του Θεανώς του Γιαννακού Ανδρονίκου, την οποία προίκισε και προικοδότησε και παντρεύσε με τον κο Νίκο Ζαχαρία Καλλή.

Στα εξηντατρία του χρόνια ο αείμνηστος Κυριάκος αρρώστησε με ένα πονοκέφαλο απροσδιόριστης αιτίας και κατά συνέπεια προβληματικής θεραπείας. Έπαιρνε ορισμένα χάπια· προσεβλήθηκε από μια αθεράπευτη μελαγχολία και περιόρισε τις επισκέψεις στα καφενεία και στη πλατεία του Σεραγίου. Αυτός που ήταν ο πανταχού παρών, όλος κέφι και ευθυμία, γεμάτος χιούμορ κι αισιοδοξία, περιριζόταν ώρες ολόκληρες στο σπίτι του, σκεπτικός και περιλυτός, αποφεύγοντας να παίρνει και αυτά τα χάπια του. Αυτή η μελαγχολία και στενοχώρια, ο περιορισμός και η απομόνωση, στάθηκαν ικανά να καταλήξει στο μοιραίο μια Κυριακή του Μάρτη στα 69 του χρόνια.

Δ. ΟΙ ΔΡΑΚΟΙ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ

Ήταν τα παλιά εκείνα χρόνια, (οι πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας) που έβρεχε μερόνυχτα στη διάρκεια του χειμώνα και τροφοδοτούνταν αδιάκοπα οι υπόγειες δεξαμενές του Πενταδακτύλου με τα σβεστολιθικά πετρώματα, που σαν σφογγάρι απορροφούσαν τις βροχές.

Ο Κεφαλόβρυσος της Κυθραίας άφησε τα παφλάζοντα, πλούσια κρυσταλλένια νερά της Πηγής να κατακυλούν με ορμή στα χωματένια αυλάκια και στις πλακόστρωτες χαραγιάδες, να μπαίνουν στα πετρόκτιστα θερκά, να γεμίζουν τους λάκκους και να γυρίζουν τους νερόμυλους. Να ξεχειλούν από τις χαλοδησιές σχηματίζοντας μικρούς, ρωμαντικούς καταρράκτες, να προχωρούν στη κοίτη του ποταμού κελαρύζοντας πάνω στα πέτρινα χαλίκια της, ανάμεσα στα καλάμια, στις λεύκες, τα πλατάνια και τα περβόλια...

Στις πλακόστρωτες χαραγιάδες χωρίζονταν τα χαράγια (νομές).

«Η πρώτη χαράη - το τραπερκό - μετά το νερόμυλο «Γιατρό». Εδώ γινόταν η συγκέντρωση όλων των νερών του Κεφαλοβρύσου, για να αρδεύουν τα περβόλια της Συρκανιάς και της Χαρδακιώτισσας και να γυρίζουν τους μύλους στην ανατολική και τη δυτική πλευρά. Από τη πηγή μέχρι το μύλο Γιατρό όλοι οι κήποι είχαν Προνομιακό δικαίωμα να ποτίζουν δωρεάν τα περβόλια τους όποτε ήθελαν και με όση ποσότητα νερού ήθελαν.

Μέχρι το Τραπερκό είχαν δικαίωμα φρουρήσεως του ποταμού και των χαραγιών οι ιδιοκτήτες τους. Οι καλύτεροι φρουροί του ποταμού ήταν οι μυλωνάδες που φρόντιζαν να έχουν τους λάκκους των μύλων τους γεμάτους για τη κανονική τους απόδοση.

Οι καταχρήσεις που έκαναν οι ιδιοκτήτες ή και ενοικιαστές των διαφόρων ταξιμίων της Κάτω Κυθραίας - Τοιμιού Ξυλευρίτικο Εμίρ χαράϊ, Βωνιάτικο (της Ανατολικής Διακλάδωσης) και τρύπα του Συρκαλέ, τρύπα του Καράμεμέτη, τρύπα του Μαρρή και τρύπα του Κορώννα (της Δυτικής Διακλάδωσης) - σε βάρος του ποταμού του Παλαικίθρου, ήταν τόσο μεγάλες και αυθαίρετες που έγιναν αφορμή να ξεφυτρώσουν μερικοί τολμηροί, σφικτοδεμένοι και ρωμαλέοι άντρες που αναλάμβαναν να κανονίζουν και περιορίζουν τις καταχρήσεις

σε βάρος άλλων χαραγιών και του ποταμού του Παλαικίθρου. Αυτοί βέβαια πληρώνονταν από τους κατόχους των διαφόρων ταξιμίων και του ποταμού του Παλαικίθρου.

Ήταν οι δράκοι του νερού όπως τους απεκάλεσα πιο πάνω. Αυτοί ήταν: 1. Ο Νικολάτζης του Κολόβαττου. Ψηλός, σφικτοδεμένος, γεμάτος δύναμη και νεύρα. Ο χασάπης του Σεραγιού. Είχε τον πάγκο του και τα σιγκέλια κάτω από τον γεροπλάτανο. Ήταν φρουρός για το Εμίρ Χαράϊ - για τη τρύπα της χολέτρας, κοντά στο κορμό που ενίσχυε το Εμίρ Χαράϊ. Αργότερα τη θέση του την πήρε ο Μιχαήλ του Ταζέτικου, κι' αυτός ένας ρωμαλέος άντρας.

2. Ο Κωστής ο Μάντης. Ψηλός κι αυτός, ροδοκόκκινος, μυώδης, τολμηρός ήταν ο φρουρός του Ποταμού του Παλαικίθρου. Πληρωνόταν από τους Παλαικυθρίτες (Χ' Μιχαήλ του Κονόμου, Βαρνάβας ο δάσκαλος και άλλοι).

3. Ο Κουτσοκλιάθης είχε, προνομιακά, αναδεικτεί ο νεροφύλακας του Βωνιάτικου, καθότι διέμενε στη Καμάρα, που ήταν κοντά στη Τσαγγαρίνα - τη χαράη που χωριζόταν το Βωνιάτικο. Φρόντιζε να τοποθετεί μια-δυο πέτρες με πηλό στην υποδιαίρεση που προοριζόταν για τον ποταμό με τον οποίο θα ενώνετο λίγο πιο κάτω, πριν από το νερόμυλο Στέφανο.

Αν κανένας κάτοχος του Βωνιάτικου πλήρωνε πιο γενναιόδωρα τον Κουτσοκλεάθη ενίσχυε ακόμα πιο πολύ το χαράϊ του ανοίγοντας τη «Βραμιά» λίγο πιο πάνω από τη Τσαγγαρίνα. Από τη Βραμιά είχαν δικαίωμα αρδεύσεως μερικοί ελαιώνες στη περιοχή.

4. Ο Καπεζιός. Ήταν φύλακας του Ξυλευρίτικου, το οποίο ενίσχυε από το δήμμα του Ξεροποτάμου - πριν από το Καράμεμέτη - και με τη τρυπού του Καράμεμέτη.

Αυτούς τους πιο πάνω τέσσερις νεροφύλακες τους αποκάλεσα «Δράκους του Νερού» γιατί αν κανένας ιδιοκτήτης ή ενοικιαστής κάποιου ταξιμιού αρνείτο να πληρώσει δικαίωμα τα φρουρήσεως στους πιο πάνω νεροφύλακες δεν θα ποτίζε τις ρέντες του γιατί ο δράκος θα του έκοβε το χαράϊ από κάποια δησιά, διοχετεύοντας το στο ποταμό ή σε άλλα περβόλια. Έτσι πλήρωναν ένα είδος χαράτσι για να είναι βέβαιο πως θα πήγαινε το νερό στο περβόλι ή στο χωράφι τους. Οι ως άνω νεροφύλακες αποτέλεσαν ένα είδος

ο υ ν δ ι κ ἄ τ ο υ και κανόνιζαν μεταξύ τους τον τρόπο φρουρήσεως των ταξιμίων και του πο τ α μ ο ὕ προς αμοιβαίο όφελος.

Ε. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑΤΙΚΑ ΦΕΓΓΑΡΟΛΟΥΣΤΑ ΒΡΑΔΙΑ ΣΤΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΕΡΑΓΙΟΥ

α) Συγκέντρωση στη πλατεία. Φιλολογικές συζητήσεις και υπαίθριες διαλέξεις χωρίς προγραμματισμό.

Μια ομάδα από οκτώ-δέκα δ ι α ν ο ο ὕ μ ε ν ο υ ς , δασκάλους και αποφοίτους Σχολών Μέσης Παιδείας με αρχηγούς τον ευπαιδευτον γιατρόν, Δόκτορα Ευέλθοντα Ιακωβίδην, μαζεύονταν στο καφενείο του Πλατάνου στο Σεράγιο τα βράδια του καλοκαιριού για να απολαύσουν τον θαρύγλυκο τους ή το αναφυκτικό τους. Λίγο πιο πέρα ο άλλος γιατρός Δρ. Κώστας Κολλίτης απολάμβανε ηδονικά τον... ναργιλέ του κι έκλειε τα βλέφαρα βυθισμένος σε μια γλυκύτατη νιρβάνα.

Οι διανοούμενοι άρχιζαν φιλολογική συζήτηση πάνω στη Νεολληνική και τη παγκόσμια λογοτεχνία: Για το ΤΑΞΙΔΙ του Ψυχάρη και τους αγώνες του για τη Δημοτική Γλώσσα, για τον Εθνικό μας Ποιητή Διονύσιο Σολωμό και τους ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΥΣ του, για τον Λόρδο Βύρωνα και την Ποίηση του και την αγάπη του για την Ελλάδα και τη Κλασική Αρχαιότητα και τη θυσία του στο Μεσολόγγι...

Για το Δωδεκάλογο του Γύφτου και τη Φλογέρα του Βασιλιά του άλλου μεγάλου Εθνικού Ποιητή Κωστή Παλαμά που μεσουρανούσε τότε στις τρεις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας.

Για τον Κάλθο, τον Πολυλά, τον Καβάφη, το Δροσίνη, τον Παπαδιαμάντη, τον Καρκαθίτσα, τον Γρυπάρη, τον Σικελιανό...

Για τον Ουγκώ, τον Γκαίτε, τον Ντοστογιέφσκυ, τον Τολστόϊ... Εισηγητής και συντονιστής ο πλατειά μορφωμένος Δρ. Ιακωβίδης. Κάτοχος θαύς και μύστης της Ιατρικής ο κος Ευέλθων αρέσκειτο εκτός από τις φιλολογικές συζητήσεις να κάμνει σωστές διαλέξεις για ε ι δ ι κ ἄ τ α θέματα και τη λειτουργία των διαφόρων οργάνων του ανθρωπίνου σώματος και το έργον που επιτελούν. Για τους πνεύμονες, τη καρδιά, τη χοληδόχο, το πάγκρεας, τη σπλήνα, τους αδένες, το στομάχι, τα έντερα. Ήταν πολύ ομιλητικός και δεινός συζητητής ο κος Ευέλθων.

Έτσι περνούσαν οι ώρες κάτω από τη δροσιά του πλατάνου και το μουρμουρητό του νερού του ποταμού, που ξεχειλούσε κελαρύζοντας από τη χαλοδησιά.

Πλησίαζαν τα μεσάνυχτα. Ο καφετζής άρπαζε τη σκούπα για να σαρίσει. Εμείς σηκωνόμαστε για νυχτερινό περίπατο στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς το γιοφύρι του σγαφτού, αφήνοντας στη πλατεία τον άλλο γιατρό, τον Δρα Κώστα Κυριακίδη να φουμάρει ηδονικά τον ναργιλέ του μαζί με το γέρο-Τσιαπτέ, τον Πετρή τον Νιοχωρήτη και δυο τρεις άλλους.

Προχωρούσαμε στη φεγγαρόλουστη βραδιά. Περνούσαμε από το Κέντρο του Ζαχαρή, φτάναμε στο δίστρατο προς το Νιόχωρκο-Τραχώνι. Εδώ μάς καληνυκτούσε ο μακαρίτης τώρα Γιώργος Χαραλαμπίδης, ο προσοδευτικός και πολύ μελετημένος εγκυκλοπαιδικά δάσκαλος που τραβούσε για το Τραχώνι, το χωριό του. (Κρίμα που μάς έφυγε τόσο πρόωρα).

Εμείς οι άλλοι - ο Ευέλθων, ο Ζήνωνας, ο Καττάμης, ο Βατάκης, ο Στυλιανίδης, ο Γιασεμίδης, ο Παύλος Παυλίδης - ο επιλεγόμενος Κκιρής - προχωρούσαμε προς το Κέντρο του Αντώνη του Λοΐζου και φτάναμε στο γιοφύρι του Σγαφτού, όπου καθόμαστε να ξεκουραστούμε και ακούαμε τα χιουμοριστικά, δασκαλικά ανέκδοτα του ευφυολόγου Στυλιανίδη...

Μετά το ξεκούρασμα στις πλάκες του γιοφυριού, αρχίζαμε το διασκεδαστικό παιγνίδι του ΖΙΖΙΡΟΥ στο οποίο πρωτοστατούσε ο αείμνηστος (πέθανε τελευταία) Κκιρής, γεμάτος κέφι και λεπτό χιούμορ... Έτσι περνούσαν ευχάριστα οι φεγγαρόλουστες και αστροφώτιστες καλοκαιριάτικες βραδιές.

Στο γυρισμό μας τραγουδούσαμε - σε διφωνία - με τη διεύθυνση του αειμνήστου τώρα Στέλιου Στυλιανίδη, που ήταν και καλλιφωνος ιεροψάλτης - καντάδες που ήταν τότε της μόδας, σαν το... «Τίναξα την ανθισμένη αμυγδαλιά, «Τον κατάδικο» (Μέσα στα σίδερα της φυλακής το θάθος) «Το νερωμένο κρασί» (του Χ' Αποστόλου), και τα λαϊκά: «Το ζάππειο», «Το γελεκκάκι» του Μπάριμα Γιάννη και άλλα της τότε εποχής (δεκαετία του 20 και του 30). Φτάναμε στο σπίτι του κου Ευέλθου, και διαλυόμαστε στο Σεράγιο, ο καθένας για το σπίτι του, ικανοποιημένοι για την ευχάριστη συντροφιά, τις μεταμεσονύκτιες εκλείνες ώρες...